

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η επιστροφή

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΕ ΤΟ ΜΠΛΕ ΜΠΟΥΦΑΝ

Αθήνα, Τρίτη, 29 Μαΐου 1945

Ο άνθρωπος με το μπλε στρατιωτικό μπουφάν χώθηκε στην ψηλή, άλλοτε μεγαλόπρεπη είσοδο του τραυματισμένου νεοκλασικού Εδουάρδου Λω και Σταδίου, στην κάτω γωνία της Παλιάς Βουλής. Το ανάλαφρο βάδισμα, το αθλητικό, γεροδεμένο σώμα, η σβελλτάδα στην κίνησή του είχαν δημιουργήσει ήδη προβλήματα στον μικροκαμωμένο μουστακαλή, έναν βραχύσωμο μαυριδερό τύπο, σχεδόν νάνο, που τον ακολουθούσε με το τσιγάρο στο στόμα.

Χάρη σε μια ιδιοτροπία της τύχης οι δύο άντρες είχαν βρεθεί ξανά, και πάλι βέβαια από μακριά, εκείνο το πρωί. Ο ένας ανέβαινε τη Βουκουρεστίου, ο άλλος τη διέσχιζε ψηλά, στο ύψος της Πανεπιστημίου, έξω από το Ζόναρς. Το πλατύ μέτωπο και το γρήγορο βήμα του ανθρώπου με το μπλε μπουφάν θύμιζαν άτι που είχε πετάξει από πάνω του τον καβαλάρη και κάλπαζε ελεύθερο, γυρνώντας όλο περηφάνια, ίσως και περιέργεια, το μελαχρινό κεφάλι με τα σγουρά κοντοκουρεμένα μαλλιά δεξιά αριστερά.

Ο Λουκάς, ο μικρόσωμος κακομούτσουνος νάνος που παρακολουθούσε τον άνθρωπο με το μπλε μπουφάν, προς στιγμήν ανησύχησε. Μήπως ο άντρας τον είχε πάρει μυρωδιά; Μήπως υπήρχαν κι άλλοι ξοπίσω του και προσπαθούσε να τους ξεφύγει; Με την πολυετή και πολύπλευρη πείρα του έλεγξε πάραυτα και αυτή την εκδοχή. Το μικρό μπόι του τον βοηθούσε να μη γίνεται εύκολα ορατός. Την επόμενη στιγμή όμως παραλίγο να σκοντάψει στις γραμμές του τραμ και να πέσει στη μέση της Σταδίου, καθώς συνειδητοποίησε ότι το κτίριο στο οποίο έμπαινε ο άνθρωπος με το μπλε μπουφάν δεν ήταν άλλο από τα γραφεία του *Ριζοσπάστη*.

Επρόκειτο για το δεύτερο ξάφνιασμα εκείνου του πρωινού. Τρεις ώρες πριν στο Χασάνι, το μετέπειτα αεροδρόμιο του Ελληνικού – αμέριμος για όσα επρόκειτο να ακολουθήσουν –, ο Λουκάς δούλευε ματσακόνι χωμένος ολόκληρος στην αριστερή μηχανή ενός βομβαρδιστικού, στην ανατολική άκρη του διαδρόμου προσγείωσης. Λες και την έδειχνε η κάννη του πυροβόλου, είχε αντιληφθεί αρκετά νωρίς στον ορίζοντα μια Ντακότα να έρχεται από μακριά σαν γεράκι. Το σκούρο, σχεδόν μαύρο σκαρί της μεγάλωνε διαρκώς στη γαλανή άχνα του πρωινού και ο βόμβος των μηχανών της σκέπαζε τα ρυθμικά χτυπήματα του νάνου στη σκουριασμένη σιδερένια βάση του έλικα.

Η άφιξη του μεταγωγικού ήταν μια καλή ευκαιρία για τον Λουκά να ανάψει τσιγάρο. Είχε καλή διάθεση από το πρωί. Άφησε λοιπόν το σφυρί να πέσει με θόρυβο στη λαμαρίνα, χαμογελώντας για την άχρηστη φασαρία της πράξης του, η οποία έδωσε καταστροφικό φινάλε στο ρεφρέν του αγαπημένου του

«Κόκκινου τανγκό», που του κρατούσε συντροφιά και ρυθμό στο ματσακόνι.

Έτριψε τις παλάμες του και τίναξε τα ρινίσματα και την κάπνα. Καθώς σκούπισε όμως τα χέρια του στο στοντί που είχε σφηνωμένο στη μέση, λερώθηκε επιπλέον με γράσα. Βρίζοντας την Παναγία και τον εαυτό του άρχισε να καθαρίζει ξανά τις παλάμες του – φτου κι απ’ την αρχή! – την ώρα που οι τροχοί κάτω από την ανοιχτόχρωμη κοιλιά της Ντακότα αναπηδούσαν στο έδαφος.

Η πρώτη μεγάλη έκπληξη ήρθε για τον Λουκά μόλις άνοιξε η πόρτα του σκούρου καφέ μεταγωγικού με το σήμα της ΡΑΦ και άρχισαν να κατεβαίνουν οι επιβάτες.

Μια στιγμή πριν, ανυποψίαστος ακόμα, φούμαρε το τσιγαράκι του και, με τη μύτη του μολυβιού που φυλούσε μέσα στο πακέτο σφηνωμένη ανάμεσα στα βρώμικα νύχια του αριστερού αντίχειρα και του δείκτη, σημείωνε με μικροσκοπικά ορνιθοσκαλίσματα την ώρα, την οποία μόλις είχε δει στο ρολόι του, τα δύο εγγλέζικα γράμματα και τους τρεις αριθμούς της Ντακότα, που εκείνη τη στιγμή, κόβοντας ολοένα ταχύτητα, σταματούσε σχεδόν μπροστά του.

Δεν ήταν μόνο αριστερόχειρας. Ήταν και ολόψυχα αριστερός, δοσμένος από χρόνια στο Κόμμα, τις εντολές του οποίου εκτελούσε διορισμένος λίγο μετά το Δεκέμβρη και πριν από τη Βάρκιζα στο αεροδρόμιο, ώστε να καταγράφει τις αφίξεις υλικών και προσώπων και να ενημερώνει την καθοδήγηση.

Ήταν ο μόνος εύκολος διορισμός που είχε πετύχει το Κόμμα όλο εκείνο το διάστημα, καθώς οι Εγγλέζοι είχαν τα μάτια τους δεκατέσσερα, ειδικά στα αεροδρόμια, φοβούμενοι τυχόν σαμποτάζ. Πού να φανταστούν ότι ο νάνος με τα καστανά, ίσια

σαν πράσα μαλλιά και το αστείο, σαν ξωτικού πρόσωπο, που το μικρό μπόι του τους είχε ενθουσιάσει, μια και ήταν ό,τι έπρεπε για να καθαρίζει τις μηχανές των αεροπλάνων, ένα μήνα πριν τον προσλάβουν στοίβαζε εκρηκτικά κάτω από το ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετάνια.

Ίσως να τους είχε μπερδέψει το μελαγχολικό βλέμμα του, το οποίο, κατά τη γνώμη τους, έκρυβε ειλικρίνεια. Δεν τους είχε πει όμως ότι είχε πάρει μέρος σε μια ενέργεια που παραλίγο να στείλει στον άλλο κόσμο χριστουγεννιάτικα τον πρωθυπουργό τους, τον υπουργό Εξωτερικών και όλους τους στρατηγούς του Επιτελείου τους.

Ο μαυριδερός νάνος μπουσουλούσε άνετα στα στενά κανάλια των υπονόμων όταν οι υπόλοιποι σύντροφοί του προχωρούσαν έρποντας με δυσκολία. Ίσως μάλιστα να έτρεχε γρηγορότερα κι απ' τους καλοθρεμμένους αρουραίους, φορτωμένος με μεγαλύτερες ποσότητες δυναμίτη, χάρη στο μπεχλιβάνικο παρελθόν του.

Ο Λουκάς είχε γεννηθεί στη Σαφράμπολη δέκα χρόνια πριν από την Καταστροφή. Η οικογένειά του ήταν επίσης νάνοι, που γυρνούσαν στα χωριά του Πόντου δίνοντας παραστάσεις πάλης και ακροβατικών σε παζάρια και σε πανηγύρια. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος τους είχε βρει όλους σε περιοδεία στα Σούρμενα. Είχαν γλιτώσει το μαχαίρι, που σαν επιδημία σάρωνε τότε τις εσχατιές της Αυτοκρατορίας, χάρη σε έναν χριστιανό καϊκτσή από τη Γεωργία, ο οποίος έκανε το δρομολόγιο με το Βατούμ. Έζησαν για λίγο εκεί, αλλά ο πόλεμος τους έδιωξε γρήγορα και με το ίδιο καϊκι, μαζί πλέον με την οικογένεια του καϊκτσή, έφτασαν στην Οδησό.

Οι Καραγκιαούρηδες – όπως τους έλεγαν – έκαναν χρυσές δουλειές στην πλούσια πόλη και έγιναν με τη σειρά τους σωτήρες

του φίλου τους. Όσοπου ξέσπασε η ρωσική επανάσταση και ο εμφύλιος. Όταν τελείωσαν όλα, ο Λουκάς, που έμπαινε στην εφηβεία, το 'ριξε στην αλητεία, αλλά ο λίγο μεγαλύτερός του Πιοτρ, ο γιος του καϊκτοσή, τον τράβηξε στην κομμουνιστική νεολαία και τον έκανε κομσομόλο. Δυστυχώς, για λίγο, γιατί ο μαυριδερός νέανος δεν άντεχε τις σπόντες και τα βλέμματα των άξεστων συντρόφων του. Ανέπνεε καλύτερα στα καταγώγια του λιμανιού, επιβιώνοντας με τις αρπαχτές και τα κοντραμπάντα. Όσοπου γύρω στο 1929 μπλέχτηκε άσχημα σε καβγά και η αστυνομία τον συνέλαβε για διπλό φόνο. Θα τον περίμενε μια σφαίρα στο σβέρκο, αν δεν τύχαινε να παρευρίσκεται στην ανάκριση ο Πιοτρ Ματοσά, ο παιδικός φίλος του. Όντας στην αρχή μιας κομματικής καριέρας που θα τον ανέβαζε σύντομα ψηλά, ο Πιοτρ – το ίδιο, αν όχι περισσότερο ασχημομούρης από τον μπεχλιβάνη – τον φυγάδευσε, καθώς ήταν αδύνατον να σβηστούν οι κατηγορίες.

Παριστάνοντας τον χαμάλη – σύμφωνα με τις οδηγίες τού Πιοτρ –, φορτωμένος με ένα σακί καλαμποκάλευρο που έλεγες ότι περπατούσε μονάχο, καθώς ήταν δυο φορές σαν το μπόι του, ο Λουκάς ανέβηκε τη σκάλα που οδηγούσε στο χώρο φορτοεκφόρτωσης. Εκεί, στο μεταίχμιο στεριάς και θάλασσας, λίγο πριν πατήσει το σίδερο του карабиού εγκαταλείποντας για πάντα, όπως τουλάχιστον νόμιζε, τη ρωσική γη, ήρθε πρόσωπο με πρόσωπο – έτσι θα έπρεπε να πούμε, αν δεν ήταν τόσο κοντός – με έναν παράξενα ευγενικό για το μέρος και τη δουλειά νεαρό με πλατύ μέτωπο και πηγαίο χαμόγελο, που περίμενε να κατέβει από το ίδιο μαδέρι.

Μολονότι παρίστανε κι εκείνος τον χαμάλη, δεν ήταν καθόλου δύσκολο για τον Λουκά να μυριστεί πως επρόκειτο για το αντίστροφο της δικής του περίπτωσης. Όπως λαθραία έφευγε αυτός

από τη χώρα, έτσι λαθραία έμπαινε στη χώρα ο νεαρός. Και δεν ήταν διόλου ασήμαντο το μοιραίο εκείνο συναπάντημα. Το συνειδητοποίησε λίγα χρόνια αργότερα στην Ελλάδα, όπου τελικά διέφυγε ο νάνος με το μεγάλο κεφάλι και όπου συναπαντήθηκε ξανά με τον λαθρεπιβάτη της Οδησού και, πλέον, γενικό γραμματέα του ελληνικού Κομμουνιστικού Κόμματος.

Αυτή ακριβώς ήταν η έκπληξη που περίμενε τον χωμένο μέσα στην ελικοφόρο μηχανή τοιλιαδόρο. Από την ανοιχτή μπουκαπόρτα στο πλάι του αεροπλάνου, αδιαφορώντας για τη μικρή σκαλίτσα που χρησιμοποιούσαν όλοι οι άλλοι, μεσήλικες ή και νεότεροι του Άγγλοι αξιωματικοί, πήδησε ένας αδύνατος αλλά γεροδεμένος αθλητικός τύπος γύρω στα σαράντα.

Δεν είχε πηλήκιο όπως οι υπόλοιποι, που έσπευδαν να το τοποθετήσουν επιμελώς στο κεφάλι τους καθώς κατέβαιναν. Δεν κρατούσε δίκχοχ ή μπερέ, άρα ούτε φαντάρος ήταν. Και έτσι μελαχρινός, σίγουρα δεν ήταν Εγγλέζος, ας φορούσε στρατιωτικά και μπλε αμερικάνικο μπουφάν. Ήταν βέβαια κοντοκουρεμένος σαν Αμερικάνος αλλά, όπως γύρισε το κεφάλι, λίγο πριν κρύψει το μακρόστενο πρόσωπό του η πρώτη από τις δύο γυαλιστερές λιμουζίνες που είχαν καταφθάσει ήδη ολοταχώς και φρέναραν για να παραλάβουν τους νεοφερμένους, ο Λουκάς ταραγμένος συνειδητοποίησε ότι ο παράξενος στρατιώτης με το χαρακτηριστικά πλατύ μέτωπο και το αφοπλιστικό χαμόγελο δεν ήταν άλλος από τον άνθρωπο που είχε συναντήσει παλιά στην Οδησό ως λαθρεπιβάτη, τον εξόριστο αρχηγό του ΚΚΕ. Ο τρόπος με τον οποίο επέστρεφε στη χώρα επιβεβαίωνε την υποψία του μεπεχλιβάνη ότι ο άνθρωπος εκείνος ήταν πράκτορας των Εγγλέζων.

«Δεν είναι κανείς επάνω, κύριε», άκουσε μια γυναικεία φωνή τη στιγμή που πλησίαζε στη μισάνοιχτη εξώπορτα του *Ριζοσπάστη* και πήγαινε να μπει μέσα.

Η γυναίκα ωστόσο δε μιλούσε σε εκείνον. Απευθυνόταν στον άντρα με το μπλε μπουφάν, τον πράκτορα που ασφαλώς θα επιχειρούσε και πάλι να αναλάβει την ηγεσία του Κόμματος. Είχε ανέβει ήδη μέχρι τη μέση του κλιμακοστάσιου. Μυρωδιά μούχλας έβγαινε από το κτίριο.

Ο Λουκάς, που γνώριζε τα κατατόπια, χώθηκε πίσω από το πορτάκι του θυρωρού. Όταν τα μάτια του συνήθισαν στο ημίφως, τον είδε. Μιλούσε με την καθαρίστρια που, σκυμμένη στις ξύλινες σκάλες, σφουγγάριζε κατεβαίνοντας.

«Αν θέλετε κάποιον από τον *Ριζοσπάστη*, μπορείτε να τον ζητήσετε απέναντι, στο *Βήμα*. Μερικοί δουλεύουν κι εδώ κι εκεί», έλεγε η γυναίκα.

«Το πρωί δεν ανοίγει η εφημερίδα;»

«Οι περισσότεροι κάνουν άλλες δουλειές», εξήγησε εκείνη. «Πριν από τις εξίμισι το απόγευμα δε θα βρείτε κανέναν».

Από τη χαραμάδα της πόρτας ο Λουκάς είδε τον άντρα να βγαίνει, να κοντοστέκεται στο πεζοδρόμιο και να διασχίζει το δρόμο. Δεν έπρεπε να τον χάσει από τα μάτια του. Χρησιμοποιώντας μια πρόχειρη δικαιολογία είχε καταφέρει να φύγει αμέσως από το Χασάνι με ένα υπηρεσιακό φορτηγό για να ενημερώσει την καθοδήγηση και, καθώς ανέβαινε τη Βουκουρεστίου, είχε ξαναπέσει πάνω στον ύποπτο.

Δεν μπορούσε να συνέλθει από την έκπληξη. Μήπως έκανε λάθος με τις υποψίες του; Όμως, όχι. Η συμπεριφορά τού ανθρώπου ήταν απροκάλυπτη. Έπρεπε να τον ξεμπροστιάσει. Είχε καταφθάσει σαν κύριος με το αεροπλάνο των αφεντικών

του και είχε στρογγυλοκαθίσει στην πολυτελή λιμουζίνα με τους Εγγλέζους χωρίς προφυλάξεις και χωρίς προσχήματα. Ο αρχικατάσκοπος πίστευε πως δε θα τον έβλεπε κανείς.

Πόσοι άλλωστε θα μπορούσαν πια να τον αναγνωρίσουν; Πόσοι από τους παλιούς ήταν ακόμα ζωντανοί; Ο ίδιος ο Λουκάς, ως μέλος της ΟΠΛΑ, είχε ξαποστείλει κάμποσους τροτοκιστές και όλους εκείνους που τα είχαν κάνει πλακάκια με την Ασφάλεια.

Όχι. Ο τρόπος επιστροφής του εξόριστου γενικού γραμματέα του Κόμματος, η ύποπτη συνοδεία του, η ολοφάνερη εμπιστοσύνη που του έδειχνε το σκυλολόι έλεγαν πολλά. Το Κόμμα έπρεπε να ενημερωθεί αμέσως.

ΤΟ ΜΠΛΕ ΜΠΟΥΦΑΝ

Αθήνα, Τρίτη, 29 Μαΐου 1945

Ο άνθρωπος με το μπλε μπουφάν μπήκε στα γραφεία τού *Βήματος*. Από τη στιγμή που τα πόδια του είχαν πατήσει πάλι ελληνική γη, ένιωθε τη συγκίνηση να τον κατακλύζει. Σαν τον Ανταίο, τον μυθικό ήρωα που γινόταν πανίσχυρος μόλις άγγιζε το χώμα, αισθανόταν την παλιά δύναμή του να επιστρέφει.

Ωστόσο ένιωθε αδημονία. Η υπομονή του, που ο ίδιος τη θεωρούσε ανεξάντλητη, αφού είχε αντέξει αλύγιστα φυλακές, εξορία και απομόνωση για εννιά ολόκληρα χρόνια, είχε, καθώς φαίνεται, εξαντληθεί.

Ακόμη και η πολυτελής λιμουζίνα που είχε σταματήσει μπροστά του στο αεροδρόμιο για να ανέβει, ένα κυπαρισσί Χάμπερ με μεγάλα στρογγυλά φανάρια πάνω στα ογκώδη καμπυλωτά

φτερά, δεν μπορούσε να τον εντυπωσιάσει. Πώς ήταν δυνατόν να τον συγκινήσει ένα καπιταλιστικό αυτοκίνητο που η μάσκα του θύμιζε ματογυάλια πρεσβυωπίας στην άκρη μιας χοντρής μύτης; Έτσι του είχε φανεί καθώς περνούσε από μπροστά για να πάει στην πλευρά του συνοδηγού.

Δεν είχε προσπαθήσει να ανοίξει την πόρτα. Βιαζόταν να φύγουν από εκεί, αλλά έπρεπε να ξεμουδιάσει λιγάκι. Κρατώντας στο δεξί του χέρι τον κίτρινο φάκελο που είχε κάτω από τη μασχάλη όταν πηδούσε από το αεροπλάνο, τίνιζε όπως και οι άλλοι ταξιδιώτες τα πόδια του.

Ήταν νησιτικός και κουρασμένος. Το ταξίδι από τη Νάπολη είχε διαρκέσει κάμποσες ώρες. Έκανε κρύο μέσα στο στρατιωτικό αεροπλάνο, αλλά δεν είχε κλείσει το φερμουάρ τού μπουφάν, ούτε είχε επιτρέψει στον εαυτό του να δείξει ότι κρύωνε, δεμένος όπως οι άλλοι στο ξύλινο κάθισμα, αν και όχι με τον τρόπο με τον οποίο είχε συνηθίσει στις διάφορες μεταγωγές του. Η νικηφόρα αυτοπειθαρχία άπλωνε βάλσαμο ηδονής στο παγωμένο στήθος του.

Χωρίς να σταματήσει το σημειωτόν έξω από την κλειστή πόρτα του Χάμπερ, κοίταξε γύρω του για να καταλάβει πού ακριβώς βρισκόταν. Έβλεπε τη θάλασσα αριστερά, τον πράσινο κάμπο δεξιά, ως τους πρόποδες του βουνού. Σίγουρα δεν ήταν στο Τατόι, απ' όπου είχε φύγει τέσσερα χρόνια πριν, κρατούμενος της Γκεστάπο. Ήταν άσχημα τα πράγματα τότε. Μα και πάλι, παρά τη νομιμότητα και τις αλλαγές, ίσως να μην είχαν γίνει και πολύ καλύτερα. Ήταν σίγουρος ότι όταν η Ασφάλεια του Μανιαδάκη τον είχε παραδώσει στους ναζί εκτελούσε εντολές των Εγγλέζων.

Κάτω από την κοιλιά των γκρίζων αεροπλάνων – όλα πολε-

μικά, παραταγμένα στις δύο άκρες του διαδρόμου – διέκρινε τα λευκά σπιτάκια κάποιου συνοικισμού.

Ο Άγγλος φαντάρος που οδηγούσε το Χάμπερ τούς έκανε νόημα να περάσουν. Είχε ανοίξει την μπροστινή και την πίσω πόρτα του αυτοκινήτου και στεκόταν κλαρίνο χαιρετώντας στρατιωτικά. Οι πόρτες, καθώς στηρίζονταν και οι δύο στη μεσαία κολόνα, είχαν ανοίξει με αντίθετη φορά και ακουμπούσαν η μια στην άλλη, σαν εξώφυλλο βιβλίου.

Πρώτος χώθηκε μέσα ο χοντρός ταγματάρχης του Δικαστικού με τα κόκκινα μαλλιά και τα παχιά μουστάκια, γεμάτος φακίδες όπως και ο επίσης στρουμπουλός λοχαγός του Οικονομικού, που είχε διπλώσει στο χέρι τη χλαίνη με τα διακριτικά του βαθμού του. Τον είχε προστατέψει μια χαρά στη διάρκεια του ταξιδιού, περισσότερο απ' ό,τι το λίκπος στο προγούλι και στην κοιλιά, που τον έκανε να δείχνει μεγαλύτερος απ' όλους τους άλλους.

Ο λοχαγός χαμογελούσε διστακτικά και περίμενε, υπονοώντας ότι ο αδύνατος άντρας με το μπλε μπουφάν έπρεπε να καθίσει στη μέση του πίσω καθίσματος, μια και την άνετη θέση μπροστά, δίπλα στον οδηγό, την είχε καταλάβει ήδη ο φαλακρός ταξίαρχος, επίσης του Δικαστικού, με τον οποίο είχαν συνταξιδέψει από το Παρίσι στη Νάπολη και από εκεί στην Αθήνα.

Ο άνθρωπος με το μπλε μπουφάν είχε φτάσει στο αεροδρόμιο του Παρισιού με αμερικάνικο τζιπ και είχε επιβιβαστεί στο αεροπλάνο με το πραγματικό του όνομα, το οποίο, όπως αποδείχτηκε, δε σήμαινε τίποτα για τους συνταξιδιώτες του, όπως ούτε για τους υπαλλήλους της ελληνικής πρεσβείας. Τα χαρτιά του τον παρουσίαζαν ως λοχαγό του ελληνικού στρατού και είχαν εκδοθεί στην πρωτεύουσα της Γαλλίας. Στην πρεσβεία μάλιστα του είχαν ζητήσει ως εξυπηρέτηση να μεταφέρει έναν

κίτρινο φάκελο με επείγοντα έγγραφα στο υπουργείο Εξωτερικών, απέναντι από τη Βουλή, όταν θα έφτανε στην Αθήνα. Είχε κοιτάξει με περιέργεια τον υπάλληλο, συγκρατώντας, όπως συνήθιζε, τα συναισθήματά του. Ή αγνούσε παντελώς ποιον είχε απέναντί του ή τα πράγματα είχαν αλλάξει άρδην. Έκλινε προς την πρώτη περίπτωση.

Από το Νταχάου τον είχαν ελευθερώσει οι Αμερικάνοι όταν είχαν καταλάβει το στρατόπεδο συγκέντρωσης. Αμέσως μετά την απελευθέρωσή του είχε προσπαθήσει να πάει στους Ρώσους που βρίσκονταν στο Μόναχο, παρασύροντας και τους άλλους Έλληνες κομμουνιστές του στρατοπέδου. Μαζί τους είχαν πάει και οι ελασίτες που είχαν φέρει στο Νταχάου οι Γερμανοί τα τελευταία δύο χρόνια. Όλοι μαζί είχαν προσπαθήσει να περάσουν στον Κόκκινο Στρατό ακολουθώντας τους Σοβιετικούς αιχμαλώτους. Θα ζητούσε να τον στείλουν στη Μόσχα, όπου είχε μάθει πως βρίσκονταν η γυναίκα του και το παιδί του, που είχε να τους δει εννιά χρόνια. Θα τους είχε, ασφαλώς, φυγαδεύσει το Κόμμα όταν τον είχε πιάσει η Ασφάλεια.

Κάτι όμως δεν του άρεσε στο Μόναχο μόλις έφτασαν στη ζώνη διαχωρισμού. Έβλεπε τους Ρώσους να περνούν τραγουδώντας στις γραμμές των συμπατριωτών τους και σε λίγο να κατεβάζουν τα μούτρα και να περιμένουν βουβοί και αμίλητοι στο σταθμό το τρένο για την πατρίδα. Ο Κόκκινος Στρατός θεωρούσε ύποπτους τους αιχμάλωτους αυτούς μόνο και μόνο επειδή είχαν κατορθώσει να επιβιώσουν. Ίσως δεν ήταν σημαντικό τηλέφωνο ότι θα τους έστελναν στη Σιβηρία.

Έτσι, ακολούθησε την παλιά ρήση: όταν βλέπεις να κυνηγούν τους ελέφαντες, καλύτερα να του δίνεις, γιατί μπορεί να σε πάρουν για ελέφαντα, κι ας είσαι λαγός. Ούτως ή άλλως,

στο σημείο ελέγχου η στρατιωτική αστυνομία άφηνε να περνούν προς τη ζώνη του Κόκκινου Στρατού μόνο Ρώσοι.

Εξαρχής είχε σπεύσει να ενημερώσει τους Αμερικάνους για την ιδιότητά του. Αυτοί του είχαν δώσει ρούχα στρατιωτικά και είχε καταφέρει να πετάξει επιτέλους από πάνω του τη ριγωτή φόρμα του στρατοπέδου. Από το Μόναχο τον είχαν μεταφέρει στο Παρίσι. Είχε μείνει εκεί ένα μήνα, κατά τον οποίο παρακαλούσε να τον στείλουν στη Μόσχα. Όλον εκείνο το μήνα τον είχαν φροντίσει οι Γάλλοι σύντροφοι, αν και δεν ήταν πια στην κατάσταση στην οποία τον είχαν βρει οι αιχμάλωτοι ελασίτες που είχαν φτάσει στο Νταχάου το 1943.

Στριμωγμένος στην πίσω θέση του Χάμπερ, ανάμεσα στους δύο στρουμπουλούς Άγγλους αξιωματικούς, προσπάθησε να βγάλει το μπουφάν. Είχε αρχίσει να ιδρώνει, παρότι οι συνεπιβάτες του και ο οδηγός είχαν κατεβάσει τα τζάμια του αυτοκινήτου. Οι διπλανοί του τον διευκόλυναν, αλλά σχεδόν αμέσως τον συμπίεζαν πάλι. Τα πρωινά σύννεφα είχαν παραχωρήσει τη θέση τους σε έναν ολόλαμπρο ήλιο, ο οποίος φώτιζε τα πράσινα στάχια που έσκυβαν προς το μέρος της πομπής χαιρετώντας ή υπακούοντας στις εντολές ενός ελαφριού βόρειου ανέμου.

Ο οικισμός που είχε δει προηγουμένως ήταν τα Σούρμενα, τα οποία προσπερνούσαν εκείνη τη στιγμή ακολουθώντας τον καινούργιο δρόμο προς την Αθήνα. Δεν τον γνώριζε. Προφανώς είχε δημιουργηθεί για το αεροδρόμιο, που επίσης είχε φτιαχτεί μετά τη σύλληψή του από τη δικτατορία του Μεταξά. Οι ανοιξιάτικες μυρωδιές που έμπαιναν από τα ανοιχτά παράθυρα αναστάτωναν την ψυχή του, αναδεύοντας τις αναμνήσεις του. Προσπάθησε να αυτοκυριαρχηθεί.

Το στρίμωγμα στο πίσω κάθισμα τον γύριζε πίσω. Στους δύο

ασφαλίτες που τον είχαν συλλάβει λίγο αφότου η δικτατορία του Μεταξά είχε κλείσει μήνα. Μύριζαν ιδρώτα και σκόρδο. Του είχαν φορέσει χειροπέδες και τον πίεζαν ανάμεσά τους στο πίσω κάθισμα ενός ταξί.

«Ζεσταίνεστε ακόμα;» ρώτησε ο Άγγλος λοχαγός ανταποκρινόμενος με κατανόηση στο στεναγμό που του ξέφυγε αυθόρμητα. «Κι όμως, αυτό που μου αρέσει στην Ελλάδα είναι ο καιρός της».

Κούνησε το κεφάλι του μελαγχολικά. Μισοκαταλάβαινε τα αγγλικά, αλλά όχι τόσο ώστε να μπορεί να ανοίξει κουβέντα. Έπειτα τα συναισθήματα που τον κατέκλυζαν μπορούσε να αποδειχτούν ανεξέλεγκτα, παρά το εγωιστικό αίσθημα αυτοκυριαρχίας που τον διακατείχε. Οι μνήμες από το τοπίο που διέσχιζαν, οι μυρωδιές από το ανοιχτό παράθυρο, η ζέση που τον έκανε να ιδρώνει, και κυρίως ο δυνατός, λαμπερός ήλιος τον πίεζαν να ξεκουμπώσει ένα κουμπί ακόμη από το πουκάμισο. Σκεφτόταν όμως ότι θα τον δυσκόλευαν οι χειροπέδες κι ο διπλανός του θα του κατέβαζε βίαια τα χέρια με τον αγκώνα. Παραλίγο να του ξεφύγει ένα γέλιο. Ούτε χειροπέδες υπήρχαν, ούτε κανείς θα τον εμπόδιζε να ξεκουμπώσει ένα κουμπί ακόμη.

Είχε πάρει μυρωδιά τον χαφιέ που τον είχε προδώσει τότε, όταν τον είχαν συλλάβει. Τον είχε δει να κουβεντιάζει με τους ασφαλίτες τη στιγμή που εκείνος έβγαινε στη λεωφόρο Αλεξάνδρας για να πάει στον Γκύζη, στο επόμενο ραντεβού. Θα έπρεπε να είχε προΐδεαστεί, αλλά τελικά αιφνιδιάστηκε βλέποντας τους μπάτσους να τον πλησιάζουν με τα χέρια στις φουσκωμένες τσέπες των σακακιών. Έτσι, παραβίασε τον βασικό κανόνα της συνωμοτικότητας. Κανονικά θα έπρεπε να φωνάξει το όνομά του δυνατά, για να ακουστεί ότι τον συλλάμβαναν.

Εκείνος όμως έκανε τον ανήξερο όταν τον σταμάτησαν, γι' αυτό θύμωσε με τον εαυτό του μόλις κατάλαβε ότι τραβούσαν για Πειραιά. Τους είχε δώσει μόνος του το δικαίωμα να κρατήσουν τη σύλληψη μυστική και να στήσουν παγάνια στην περιοχή. Γιατί το έκανε; Είχε μια ελπίδα στις χίλιες ότι θα ξέφευγε, έπαιξε και έχασε.

ΟΙ ΥΠΟΨΙΕΣ ΤΟΥ ΜΠΕΧΛΙΒΑΝΗ

Αθήνα, Τρίτη, 29 Μαΐου 1945

Δυο χτυπήματα στη σκάλα και μετά ένα. Η καθαρίστρια κατέβαινε με τον κουβά. Ο Λουκάς έσπευσε να εγκαταλείψει το πορτάκι του θυρωρού και να βγει στο δρόμο. Είδε τον άνθρωπο με το μπλε μπουφάν να μπαίνει στα γραφεία του *Βήματος*.

Στη φυλακή της Κέρκυρας επικοινωνούσαν με χτυπήματα στους τοίχους που χώριζαν τα κελιά. Είχαν φτιάξει σιγά σιγά έναν κώδικα και τον δούλευαν τόσο καλά, που όταν κουβέντιαζαν πολλοί μαζί ακουγόταν σαν σαντούρι. «Φεύγω χωρίς δήλωση», είχε χτυπήσει ο αρχηγός του Κόμματος, φυλακισμένος κι εκείνος μαζί τους, το Γενάρη του '40, λίγο πριν τον κατεβάσουν στην Αθήνα. Χωρίς δήλωση; Ίσως. Υπήρχαν όμως χειρότερα πράγματα από τη δήλωση.

Τον Λουκά τον είχαν συλλάβει πίσω από το γήπεδο του Παναθηναϊκού. Ήταν η δεύτερη μέρα που πήγαινε στο ίδιο σημείο εκείνο το Σεπτέμβρη του '36, μήπως και είχε μπερδέψει την

ημερομηνία του κομματικού ραντεβού. Και είχε δει την Ασφάλεια να τον περιμένει. Κανείς δεν τον είχε ειδοποιήσει ότι είχαν στα χέρια τους τον γενικό γραμματέα του Κόμματος. Η Ασφάλεια είχε καταφέρει να κρατήσει τη σύλληψη μυστική και ο Λουκάς ήταν ανάμεσα στους πολλούς που την είχαν πατήσει τότε. Αργότερα τον είχαν μεταφέρει κι εκείνον στην Κέρκυρα.

Δεν τους επέτρεπαν να μιλούν, ούτε μπορούσαν να δουν ο ένας τον άλλο. Τους είχαν βάλει σε κελιά μικρά σαν κλουβιά, έναν έναν, σε μια ιδιαίτερη πτέρυγα των φυλακών που την έλεγαν Ακτίνα Θ. Το δάπεδο ήταν χωμάτινο και ο φεγγίτης ψηλά, χωρίς τζάμι. Έβλεπες μόνο τον ουρανό. Έβγαιναν μια φορά τη μέρα, ένας ένας, για τη βρύση, για να πλυθούν και να γεμίσουν νερό το λαγίγι τους. Έπεφτε ξύλο άγριο και χωρίς λόγο. Αρκούσε να σε βάλει κάποιος φύλακας στο μάτι. Έτσι κι αλλιώς, ύστερα από τρία χρόνια στην απομόνωση δεν υπήρχε τίποτα που να ξέρουν οι φυλακισμένοι και να το αγνοεί η Ασφάλεια. Ένας νεαρός σύντροφος είχε χάσει τα λογικά του από τα χτυπήματα στο κεφάλι. Τους είχαν μεταφέρει μαζί από την Αθήνα και το παιδί παραπονιόταν για πονοκέφαλο που δεν τον άφηνε να ησυχάσει. Στην Κέρκυρα τον αποτέλειωσαν. Τον πετάλωσαν – ζωντανό ή πεθαμένο, ποιος ξέρει; – για να τρομάζουν οι υπόλοιποι.

Ο Λουκάς άντεχε το ξύλο. Το είχε σαν πασατέμπο, τόσο που είχε φάει στα πανηγύρια πιτσιρικάς. Ο αρχηγός του Κόμματος όμως τον πιλάτευε να κάνει δήλωση. Δήλωση μετανοίας στα ψέματα, για να τον αφήσουν να φύγει. Όταν έκαναν τη μεταγωγή του γενικού γραμματέα στην Αθήνα, είχε δώσει ο ίδιος με το σαντούρι επίσημη κομματική εντολή στον μπεχλιβάνη να κάνει τη δήλωση, ώστε να τον ακολουθήσει στην πρω-

τεύουσα και να τον χρησιμοποιήσει ως σύνδεσμο του με τους ελάχιστους κομμουνιστές που είχαν μείνει ελεύθεροι.

Ο Λουκάς υπάκουσε και έτσι βρέθηκε να παίζει διπλό παιχνίδι, παριστάνοντας τον δηλωσία, ενώ στην πραγματικότητα ήταν έμπιστος του αρχηγού. Πολύ σύντομα βέβαια τον έμπλεξε στα δίχτυα της η Ασφάλεια και σε λίγο ούτε ο ίδιος ήξερε τι ήταν. Τον άφηναν, τον έπιαναν, τον ξυλοφόρτωναν για διασκέδαση και τον έριχναν στα μπουντρούμια για να τρομάζουν οι υπόλοιποι. Οι περισσότεροι που τον έβλεπαν σ' αυτά τα χάλια έκαναν δήλωση, επειδή φοβούνταν ότι δεν επρόκειτο να βγουν ζωντανοί. Σε λίγο όλο το υπόγειο είχε μάθει το ρόλο του, αλλά, κατά παράξενο τρόπο, ο πάντα κρατούμενος γενικός γραμματέας έδειχνε πως τον θεωρούσε δικό τους.

Πολλές φορές μάλιστα ο Λουκάς αναρωτιόταν μήπως ο αρχηγός του Κόμματος ήταν ο καλύτερος θεατρίνος απ' όλους. Πώς ήταν δυνατόν να πιστεύει τα διάφορα μηνύματα που έδινε στον Λουκά η Ασφάλεια να του μεταφέρει; Κάποιες φορές βέβαια του μετέφερε και μηνύματα από τους ελάχιστους συντρόφους που κατόρθωναν να παραμένουν ελεύθεροι, αλλά τα υπόλοιπα ήταν ψεύτικα.

Το παιχνίδι μάλιστα είχε χοντρύνει. Η Ασφάλεια είχε φτιάξει μια επιτροπή στην οποία πρωτοστατούσαν σύντροφοι που ήταν πλέον δικοί της και την οποία αποκαλούσε Προσωρινή Διοίκηση. Ο αρχηγός έδειχνε δυσπιστία, αλλά κάποια στιγμή, έστω διστακτικά, πήρε το ρίσκο και άρχισε να συνεργάζεται μαζί της. Άλλωστε στην Προσωρινή Διοίκηση είχε προσχωρήσει και ο σύντροφος που κρατούσε το αρχείο του Κόμματος. Έτσι, η Ασφάλεια γνώριζε πλέον και το μηχανισμό επικοινωνίας με την Κομιντέρν.